

Югозападен университет „Неофит Рилски“
Филологически факултет
Катедра „Литература“

Теодора Викторова Димитрова

**„Творческият образ на Иван Вазов в
литературната периодика в края на XIX и
началото на XX век“**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на
образователната и научна степен „Доктор“
Област на висше образование: 2. Хуманитарни
науки

Професионално направление: 2.1. Филология
Научна специалност: История на българската литература
(Нова българска литература)

Научен ръководител: проф. д.ф.н. Цветан Раковски

Научно жури:

Проф. д.ф.н. Калина Лукова
Проф. д.ф.н. Евдокия Борисова
Проф. д-р Паулина Стойчева
Проф. д-р Стилиян Стоянов
Доц. д-р Роман Хаджикосев

Благоевград, 2022

Обем и структура на дисертацията:

Дисертационният труд съдържа 206 страници и се състои от увод, две глави, заключение и библиография. Списъкът на използваната литература обхваща 124 заглавия. Използвани са дигитализирани списания „Българска сбирка“, „Мисъл“, „Денница“.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Катедрата по литература при Филологическия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“, проведено на 06.10.2022 г.

Публичната защита ще се проведе на 20. 12. 2022г. от 13.00. Материалите по защитата са на разположение в кабинет 471, Учебен корпус № 1, ул. „Иван Михайлов“ № 66, Благоевград.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА:

Увод.....	3
Първа глава. Вазов по страниците на литературната периодика.....	8
I.1. Редакторът: приоритети и пристрастия (сп. „Денница“). Израстването	

на литературния вкус. Пенчо Славейков при Иван Вазов и Константин Величков.....	8
I.2. Авторът – формиране на патриаршеската осанка (списание „Българска сбирка“)	23
I.3. От периодиката към книгата – примерът „Легенди при Царевец“	78
I.4. „Българска сбирка“ и модернизмът (Дебелянов и Траянов редом до Вазов)	86
Втора глава. Двата полюса на оценката	95
II.1. Вазов и списание „Мисъл“ до 1898г.	95
II.2. Идеята за граница: примерът „Скитнишки песни“ (1899). Първи публикации на творби от сбирката из периодиката и състоянието им в стихосбирката	122
II.3. Вторият полюс на оценката – Вазов и сп. „Мисъл“ в началото на новия век	135
II.4. „Митът“ за родната природа като израз на свободата в поезията на Вазов. Вазовски и славейковски модел за природата	176
Заключение	193
Библиография:	196

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Актуалност и значимост на изследването

Времето след Освобождението е период, когато се създават институциите в българската държава; оформя се обликът и на културата, и на литературата; формира се образована публика, способна да оцени постиженията в изкуството. В същото време, вгълбени в ежедневието си, българите сякаш забравят възрожденските идеи, загърбват героизма на хората, дали живота си за българската свобода, и по този начин загубват националния си идеал. И ако има фигура, обединила стремежа към всичко това, безспорно е Патриархът на българската литература Иван Вазов. От друга страна, знаем, че литературната периодика в края на XIX и началото на XX век оформя и гражданското общество, и литературния вкус на българите. Едновременно с това вестниците и списанията са и мястото, където се поместват критика и оригинални творби, очертават се споровете за целите на изкуството и в частност на литературата.

Настоящото изследване си поставя нескромната задача да проследи творческия облик на народния поет по страниците на периодичния печат от края на XIX и началото на XX век, тъй като именно там се формира патриаршеската му осанка, като в същото време се показват неговите възгледи за литература. Като отчитаме факта, че може би няма български автор, за когото да е писано повече, ние акцентираме в нашия прочит на присъствието на Народния поет на страниците на различните вестници и списания (без да ги изчерпва, разбира се), проследявайки редактирания от Иван Вазов „Денница“, подсказващ литературните и редакторски пристрастия на своя редактор. Не по-малко важно за изграждане на положителния образ на Народния поет е и списание „Българска сбирка“, отделящо място за Патриарха в почти всеки свой брой от дългия си живот (списанието излиза 21 години). Като отчитаме, че именно на страниците на редактираното от Стефан Бобчев списание излизат за пръв път стихотворенията от „Легенди при Царевец“, ние сметнахме за интересен и неизследван преходът от периодика към самостоятелно

издание, осъществен от Вазов чрез тези текстове.

Смятаме, че е всеизвестен спорът Вазов-„Мисъл“, определящ литературното мислене в началото на ХХ век. Въпреки това считаме за важно да проследим пътя, по който се достига до разрива между доктор Кръстьо Кръстев и Пенчо Славейков, от една страна, и Иван Вазов, от друга. Затова дисертационният труд анализира предимно положителните (макар и не изпълнени със суперлативи) оценки в списание „Мисъл“ до 1899 година и втория полюс на оценката: остро критикуващите рецензии, излезли на страниците на списанието в началото на новия век. И тъй като причината за разрива е различната концепция за природата, в дисертацията е направен опит да се очертае различният модел за природата: вазовският и славейковският. За целта се анализира книгата, оказала се граница във всяко едно отношение: Вазовата стихосбирка „Скитнишки песни“ (1899 г.).

2. За предмета, подхода и основната теза на дисертационния труд

Дисертацията има за обект облика на Патриарха на страниците на периодичния печат, където се формира патриаршеската осанка. Предмет на изследването не са самите вестници и списания – като културни реалии в следосвобожденската ни действителност, а по-скоро начинът на представяне на образа на Иван Вазов по техните страници, както и динамиката на взаимодействието между тях.

Основна теза на изследването е, че образът на Иван Вазов като една от най-значимите фигури в общественото и културното пространство се изгражда именно по страниците на периодичния печат от това време. Нещо повече, там се оформя и изцяло осъществява спорът между народния поет и модерните от „Мисъл“. В същото време вестниците и списанията показват и пристрастията на Вазов, като в крайна сметка изиграват решаваща роля за утвърждаването му като творец.

3. Цел и задачи на изследването

Целта на изследването, от една страна, е да проследи формирането на патриаршеската осанка на Иван Вазов по страниците на периодичния печат в края на XIX и началото на XX век, от друга – да анализира изцяло взаимоотношенията между народния поет и модерните, показани отново по страниците на вестниците и списанията от това време, както и да анализира причината за промяната в тях. В рамките на така оформената основна цел могат да бъдат формулирани следните задачи на изследването:

➤ Да се покажат редакторските приоритети и пристрастия, проявени в списание „Денница“, като се проследи израстването на литературния вкус на Вазов.

➤ Да се покаже формирането на патриаршеската осанка чрез анализиране на Вазовото присъствие по страниците на списание „Българска сбирка“.

➤ Да се проследи преходът от периодиката към книгата, като се анализира стихосбирката „Легенди при Царевец“.

➤ Да се проследи начинът, по който списание „Българска сбирка“ допълва образа на народния поет чрез публикуване на творби на символистите Дебелянов и Теодор Траянов редом с Вазови текстове.

➤ Да се проследят двата полюса на оценката на списание „Мисъл“ за Иван Вазов и да се анализира книгата, станала причина за отрицателните оценки към Патриарха: „Скитнишки песни“.

➤ Да се покажат двата различни модела за пресъздаване на природата: вазовски и славейковски.

4. Методология на изследването

Дисертацията подхожда аналитично към изграждането на образа на Иван Вазов по страниците на периодичния печат от края на XIX и началото на XX век като определящ за утвърждаването на народния поет. Настоящият труд защитава тезата, че

адекватното представяне на този облик е важно за издигане на образа на твореца Вазов и присъствието му в литературния живот на страната. За целта изследването използва и метода на сравнителния анализ: съпоставят се ключови за формирането на патриаршеската осанка статии във водещите периодични издания по това време: „Денница“, „Българска сбирка“, „Мисъл“. Анализирани са преходът от периодика към литература, осъществен чрез „Легенди при Царевец“. И не на последно място, дисертационният труд анализира промените в отношението към Вазов от страна на модерните, предизвикано от различния поглед към природата, както и „повода“ за това: Вазовата стихосбирка „Скитнишки песни“.

Тематично съдържание на дисертационния труд

Първа глава: Вазов по страниците на литературната периодика

Литературата и нейното развитие в края на XIX – началото на XX век се свързва тясно с периодичния печат, с неговото силно влияние върху израстването на българския народ. Именно някои от периодичните списания се оказват мястото, което издига авторитета на Иван Вазов, утвърждава го като водещо име в българското културно пространство и категорично му признава титлата „народен поет“.

I.1. Редакторът: приоритети и пристрастия (списание „Денница“). Израстването на литературния вкус. Пенчо Славейков при Иван Вазов и Константин Величков

Определяща за изграждането на представата какъв е творческият образ на Патриарха в литературната периодика (от края на XIX – началото на XX век) е и фигурата на редактора Иван Вазов, показано в редактираното от него списание

„Денница“, излизащо в 1890 и 1891 година. То (подобно на „Българска сбирка“) поддържа линията на реализма, въпреки че в него са публикувани и текстове на модернисти (Пенчо Славейков и д-р Кръстев). На страниците на „Денница“ намират място както оригинални художествени произведения, така и критически статии и рецензии, поместени в раздел „Критика и библиография“. Трябва да отбележим, че Вазови текстове присъстват в почти всички книжки на списанието. Нещо повече, почти цялото съдържание на първия брой, излязъл през месец януари 1890 година, е написано от Иван Вазов и Константин Величков. Важно е че и трите произведения, намерили място там („Дядо Нистор“, „Вчера настъпи Нова година“ и „От Марица до Тунджа“), са типични за народния поет, като първите две съдържат социална критика, а последното показва природата типично по вазовски: грандиозни, величествени обекти, възпяти (и то с характерния за народния поет приповдигнат патос) именно защото са български.

Отново стабилно е присъствието на Патриарха на българската литература и в

следващите броеве на „Денница“, като публикуваните там произведения са типично вазовски. Излезлият през месец март 1890 година трети брой пък отделя място на други три Вазови творби, отново типични за народния поет. Този брой е интересен за нас и със съжителството (и то в почти непосредствена близост) на Вазови текстове с произведения на модерниста Пенчо Славейков („Среднощ“, „Книга на битието“, „Сонет“: с. 126 – 127) и с критически материал от д-р Кръстьо Кръстев.

Важно е да се отбележи, че следващите броеве на редактираното от Иван Вазов списание „Денница“ съдържат творби на народния поет, които в пълна степен показват начина му на писане и дават основни идеи, валидни за по-голямата част от творчеството на народния поет. Това са разказът „Избор“ и творбата „Костенец“, жанрово определена от автора като „пътни бележки“, в която ясно личи преклонението пред природата. Два, отново типично вазовски, са текстовете от Патриарха на българската литература, публикувани в излязлата през месец юни шеста книжка. Интересни за нас обаче са двете

стихотворения от Пенчо Славейков, които съжителстват с Вазовите текстове, защото те не са с характерните индивидуалистични внушения. „Молитва“ може да бъде определено като своеобразна стилизация на християнската молитва, а в „Напразно“ присъства вътрешното страдание на лирическия герой (но липсва целеустремеността, характерна за Славейковия Аз).

Следващите три книжки на списание „Денница“, излезли през юли-август (кн. 7-8), септември (кн. 9) и октомври (кн. 10) не отделят място за Пенчо Славейков. За сметка на това текстовете от Патриарха на българската литература са от най-представителните за него творби. Редактираното от Иван Вазов списание помества в кн. 7-8 разказа „Младен“, а в девета и десета книжка: „Епоха – кърмачка на велики хора“ .

Ако първата година на „Денница“ е белязана със съвместното съжителство на произведения от Пенчо Славейков и творби на Иван Вазов, то през втората модернистичните текстове намаляват. Нещо повече, творба на Пенчо Славейков

намира място чак на страниците на последните две книжки (10: „Хекзаметри“ и 11-12: „Поляк“). За сметка на това, видимо е, че произведенията от Иван Вазов са и побемисти, и някои от тях са публикувани с продължения в няколко книжки. Още излезлият през месец януари 1891 година брой се отключва с творбата на народния поет „Два врага“. В рамките на 6 книжки пък излиза „Извън България“, жанрово определено като „пътни записки“.

Разбира се, Вазови творби излизат и в следващите книжки на „Денница“. Без да подценяваме никоя от тях, ние ще споменем представителните за реализма и за Вазов: „Сладкодумен гост на държавната трапеза“ (кн. 5) и една от най-гълкуваните от Вазовите критици: разказа „Тъмен герой“, носещ значещото подзаглавие „Разказ за смутните времена“ (кн. 6).

Въпреки че излиза само две години, редактираното от Иван Вазов и Константин Величков сп. „Денница“ категорично утвърждава фигурата на Иван Вазов (който е едновременно негов редактор, но и автор на художествени текстове, излизащи на страниците му) като водеща фигура в

българското литературно пространство. Едновременно с това, публикуването на модернистични текстове на Пенчо Славейков демонстрира опита на народния поет да даде гласност на различни гледни точки. Въпреки това, списанието показва приоритетите на своя редактор: реалистична критика на действителността, патриотизъм и възпяване на природата, видяна като родна, българска.

I.2. Авторът – формиране на патриаршеската осанка (списание „Българска сбирка“)

В условията на остри идеологически и социални сблъсъци списание „Българска сбирка“ с главен редактор Стефан Савов Бобчев просъществува повече от две десетилетия (от 1894 до 1915 г.) и остава докрай непроменено и устойчиво в своята културна и обществена насоченост. Иван Вазов започва да сътрудничи на списанието още в годината на неговото създаване (1894), като пише за „Българска сбирка“ и поезия, и проза, и критика. Нещо повече, именно на страниците на това списание Патриархът на българската литература публикува за първи път части от „Нова

земя“, „Светослав Тертер“; както и разказа „Една българка“ (в списанието е с име „Челопешката гора“) и прочее. Отново тук сякаш се дооформя спорът Вазов – кръга „Мисъл“.

Трабва да отбележим, че Вазовите произведения излизат в почти всички книжки на „Българска сбирка“ в първите години на излизането на списанието. Нещо повече, народният поет отключва много от броевете, а негови текстове излизат до края на издаването на редактираното от Стефан Бобчев издание. Така началото на „Българска сбирка“ е за „Ново преселение“: текст, очевидно задаващ контекста на осмисляне на броя (реалистичен, дори с елементи на гражданска и социална критика). Последният брой на „Българска сбирка“ – кн. 9/10 пък намират място Вазовите стихотворения (обявени за „най-нови“): „Христос възкресе“; „В улиците тъмни“; „Крали Марко“; „Разговор с тях“; „Българската доброта“; „Свети Клименте“; „Горко на победените!“; „Охридско езеро“; „Нощно бдение“ и „Да се не гордейме“.

Своеобразно доказателство за значението, което отдава на Вазов Стефан

Бобчев, е, че дава гласност на новите преводи на чужди езици на творбите на народния поет, като се подчертава, че те са не само на славянските езици (руски, словенски, сръбски, чешки, но и на френски, английски, немски, което прави народния поет значим и за западноевропейската литература, започващи още от първия брой с публикуваните в рубриката „Малки вести“ нови преводи на чужди езици от произведенията на г. Ив. Вазов.

Смятаме за определящи за оформянето на патриаршеската осанка критическите статии (изцяло положителни, разбира се), поместени на страниците на редактираното от Стефан Бобчев списание. Въпреки че всички те имат своята решаваща роля в този процес (и затова са разгледани подробно в дисертационния труд), тук ще посочим само тези, дадени в чужбина. Разбира се, няма как да пропуснем публикувания в кн. 2 от първата година английски превод на „Под игото“, направен от Едмънд Гос. Този текст посочва, че романът „Под игото“ е първият представител на българската белетристика, преведен на западен език. Преводачът

нарича „Под игото“ „първий образец на литературата на един нов народ“; „едно образцово съчинение! един chef-d'œuvre“, „първокласен роман из новата история“, а суперлативите към творбата не са малко. Иван-Вазовата творба е наречена исторически роман, пълен с изящество, страст и прелести. Оценка, диаметрално различна от тази на критиците от списание „Мисъл“.

Важно е да се отбележи, че това не е единственият отзвук от английската преса за романа „Под игото“, даден в списание „Българска сбирка“. В книжка 4 от 1894 г., в раздел „Книгопис“, са публикувани два отзива: на английския критик Джеймс Стенли Литъл в „The Academy“, брой от 3 март, и в „The Review of Reviews“. Първият нарича романа „забележително произведение“, дори „скъпоценно“. „The Review of Reviews“ пък вижда в „Под игото“ роман с първостепенно място, разказващ историята на един народ, а не на отделен човек. Героите, от своя страна, са „трогателни“ а сцените са дадени майсторски.

„Българска сбирка“ не се задоволява само с английските рецензии за романа „Под игото“, дадени във втората и в четвъртата книжка от първата година. Към положителния отзвук за Вазовата творба в чужбина списанието се връща в своя 11 брой от ноември 1894 година. Дадена е статията от френския вестник „Temps“, изказваща суперлативи и за романа, и за неговия автор. Текстът е определящ за оформянето на патриаршеската осанка по страниците на „Българска сбирка“ не само заради факта, че отново дава положителна оценка за романа „Под игото“. По-важна за нас е констатацията, че Иван Вазов откровено е наречен „главатар (chef) на българската литература и неин основател“ именно защото тя подчертава значимостта на народния поет.

Отново изцяло положителна и даваща първостепенно място на Иван Вазов е публикуваната в книжка 2 от 1895 година (в раздел „Книгопис“) рецензия на полския критик Титус Саподжко: „Полската критика за „Драските и шарките“ на Ивана Вазов“. Текстът дава висока оценка на изящността на стила, занимателността на сюжетите, присъствието на български поговорки,

украсяващи творбите и придаващи им „голяма прелест“.

Ако проследим книжките на списание „Българска сбирка“ от началото (1894 г.) до края (1915г.) на неговото излизане, ни става пределно ясно, че то е тясно обвързано с личността на Патриарха на българската литература. Нещо повече, патриаршеската осанка е формирана последователно, упорито, от първата година до последната с публикуване на оригинални творби, положителни и пълни със суперлативи рецензии, отзиви (включително и от чуждия печат) и не на последно място, защитаващи твореца (най-вече от нападките на „Мисъл“) статии.

I. 3. От периодиката към книгата – примерът „Легенди при Царевец“

Интересно е решението на Иван Вазов да оформи в самостоятелно издание поетическите творби, отварящи всяка от книжките от тринадесетата година на списание „Българска сбирка“. Знаем настоятелността на народния поет да е фигура, издигаща националния идеал, утвърждаваща българското. Всички

поетически текстове от „Легенди при Царевец“ правят именно това. Стихосбирката „Легенди при Царевец“ съдържа 24 творби, като обхваща само една част от българската история, показваща редуващи се периоди на възход и падение, възстановяване, укрепване, защита, поробване. Неслучайно този сборник е толкова важен за неговия създател (а очевидно и за редактора на списание „Българска сбирка“): той е синекдоха на българската история и би могъл да допринесе за възстановяване на изгубения национален идеал. Книгата започва с акта на освобождение: „Св. Димитрий Чудотворец“ и завършва минорно: стихотворението „Боянската църква“ насочва читателя към новата столица, оставяйки старопрестолния град някъде в спомените, като е важен и Предговорът, даващ концепцията на Иван Вазов за творчеството. Стихосбирката „Легенди при Царевец“, макар и останала някак встрани от интереса на критици и изследователи на Вазовото творчество, се оказва важна за дооформянето на фигурата на народен поет. Книгата се вписва изцяло в концепцията на Иван Вазов за литература: тя е разбираема

за масовия читател, изгражда величествен образ и на народа, и на негови водачи, утвърждава убедително българското (и е насочена натам). Нещо повече, стилът също е вазовски – приповдигнат, патетичен, с ясна авторова оценка към изобразяваното. Започнали да излизат през 1906 година на страниците на списание „Българска сбирка“ и оформени в самостоятелно издание през 1910 година, творбите са поредното доказателство, че Вазов и народен поет.

I. 4. „Българска сбирка“ и модернизмът (Дебелянов и Траянов редом до Вазов)

Както вече беше споменато, „Българска сбирка“ поддържа целенасочено, последователно и чрез критически и художествени текстове реалистичното направление в литературата. И въпреки че в критическите си текстове отрича декадентството и утвърждава яснотата в изкуството и ориентацията към масата, към народа на творбите, на страниците на редактираното от Стефан Бобчев списание излизат и модернистични, и символистични творби. Освен че тук са публикувани за пръв път творби на Пенчо Славейков: части от поемата „Кървава песен“ и някои

стихотворения от стихосбирката „Момини сълзи“, в „Българска сбирка“ са поместени и стихотворения от Теодор Траянов и Димчо Дебелянов. Съвместното съжителство на един от водещите реалисти (Иван Вазов) и един от „поетите на нощта“ (Теодор Траянов) на страниците на списанието започва в годината, в която всеки брой се отваря с част от „Легенди при Царевец“ – 1906 година. 1908 година пък е тази, в която се отделя място за Димчо Дебелянов. Отделихме специално място на страниците, дадени на модернистите и символистите (в лицето на две от ключовите фигури за българския символизъм: Теодор Траянов и Димчо Дебелянов), защото ги смятаме за важни за облика на „Българска сбирка“. Считаме, че публикуването на ключови творби на българските символисти превръща редактираното от Стефан Бобчев списание в интересно, нееднотипно и в крайна сметка определящо културния живот в България в началото на ХХ век.

Втора глава. Двата полюса на оценката

II. 1. Вазов и списание „Мисъл“ до 1898 г.

Както отбелязва Милена Кирова, през 90-те години на XIX век Иван Вазов олицетворява представата на д-р Кръстев за народен поет, за най-добрия творец на литература (Кирова. М. Българската литература. Част I. ИК „Колибри“. С., 2016). Може би затова и Патриархът пише на страниците на списанието през първите години на излизането му, а рецензиите за Вазовите творби са по-скоро положителни. Без да пренебрегваме никоя от тях, смятаме за най-важни най-вече рецензиите на д-р Кръстев, тъй като именно те онагледяват промяната в отношението на списание „Мисъл“ след излизането на „Скитнишки песни“ (1899). Определяме за водеща статията „Из съвременната българска повест. I. Иван Вазов“, излязла в брой 1 и книжка 12 от 1892 година. Критикът подчертава водещото място на Иван Вазов за българската белетристика. Текстът определя Вазовите творби за затрогващи, предизвикващи силни емоции, въздействащи до краен предел, но пести суперлативите си по отношение на

психологизма в творбите. Нещо повече, те са интересни и будят наслада у читателя заради лекотата, с която пише творецът и заради добрия му стил. Позитивна е оценката на д-р Кръстьо Кръстев за композицията на Вазовите разкази.

Интересна е оценката на д-р Кръстьо Кръстев за пътеписа на Иван Вазов „Великата Рилска пустиня“ и природното описание, дадено там. В публикуваната в книжка 2 от втората година на излизането на редактираното от него списание „Мисъл“ статия, посветена на това Вазово произведение, Кръстев нарича народния поет „екзалтиран обожател на българската природа“. И твърди, че Вазов показва тази своя положителна характеристика във всички произведения \neg и прозаистични, и стихотворни. Нещо повече, всеки досег с природата според Кръстев носи на Вазов нови идеи, вдъхновява го, дообогатява творчеството му.

Изцяло положителна е и оценката на д-р Кръстьо Кръстев за Вазовата стихосбирка „Звукове“. В книжка 12 от 1892 година критикът помества статията си „Поетът и обществото“, той определя

стихосбирката като възхитителна, пленяваща, въодушевяваща и изпълваща душата с високи чувства. Отново ласкава за народния поет е статията на главния редактор на „Мисъл“ „Очерки из съвременната българска литература. II Един портрет на нашето общество“ поместена в кн. 8-9 от 1893. В текста д-р Кръстьо Кръстев за пореден път твърди, че силата на народния поет не е нито да пресъздава човешките характери, нито в задълбочения психологически анализ на индивида, а успешното създаване на творби, които, макар и малко повърхностни и без особено много обрати в действието (по принцип любими на Иван Вазов), показват доста успешно Вазовото възмушение от всичко гнило в обществото.

II. 2. Идеята за граница: примерът „Скитнишки песни“ (1899). Първи публикации на творби от сбирката из периодиката и състоянието им в стихосбирката

Идеята за граница може да се разглежда в два аспекта. От една страна, произведението може да има значение на гранично заради времето, в което излиза.

От друга, то би могло да бъде решаващо за промяна в отношението към даден творец. Оказва се, че десетата стихосбирка на Иван Вазов изпълнява и двете роли. Книгата, довела до разрива между списание „Мисъл“ и Иван Вазов, излиза на границата на двата века (1899 година) и дори само този факт е достачен да подскаже идеята за граница, която някак задължително се свързва с нея. Стихосбирката на Иван Вазов „Скитнишки песни“ се оказва решаваща за литературния живот в страната ни на границата на двата века. Тя показва по категоричен начин вазовския модел на пресъздаване на природата като проекция на родното и източник на спокойствие, спасение и душевен покой, далече от урбанистичното пространство. В крайна сметка тази книга се превръща в явление, като немалкото отзиви за нея (не само на страниците на списание „Мисъл“) са полюсни.

II. 3. Вторият полюс на оценката – Вазов и сп. „Мисъл“ в началото на новия век

Оказва се, че за част от творците в българската литература от началото на XX век дискурсът вече е друг. Вазов, който се идентифицира с общността и с българското,

трябва да отстъпи своето място на индивидуалността. Певецът на националната съдба е заменен от този на собствената душа. Важната цел на литературата става „да се намери човека у българина“. Простичкото (макар и подробно, детайл по детайл) описание на българската природа е ненужно, остаряло именно защото начинът на писане вече трябва да е друг. Реалистичното, хладно и трезво представяне на природния свят отстъпва място на вътрешно изстраданото. За д-р Кръстев и Пенчо Славейков народният поет е изживял времето си, защото пише литература за масовия читател, в която липсва психологизъм. Затова и някак логични са изключително критичните оценки за народния поет, излезли в списание „Мисъл“ в началото на XX век. Остро критикуващи Патриарха на българската литература са статиите „Природата у Вазова“ на Владимир Василев; „Българската поезия. I Преди“ на Пенчо Славейков; на Стефан Минчев „Издребнял писател“; на Божан Ангелов „Казаларската царица“ и „Службогонци“; на Николай Василев „Под игото“ в чуждия и нашия печат“. Макар че те също са

изключително показателни за вече променената оценка към Вазов, ние ще се спрем на статиите от д-р Кръстев.

Изключително полемичната сатия „Интимната мисъл на г-на Ив. Вазова“ на Кръстев, излязла в кн. 2 от 1906 г. критикува "опълченеца" Вазов, живеещ още в „опълченска епоха“. Текстът е своеобразен отказ от написаното в миналото за този автор и дава отрицателна оценка за почти цялото Вазово творчество. Според критика в белетристиката на Вазов липсва какъвто и да е психологизъм. Особено жлъчна е критиката към Вазовите драми. Като ги нарича „достойни за един десетостепенен писач“, д-р Кръстев им отказва каквито и да е художествени качества.

Всъщност критиците от „Мисъл“ смятат за изключително порочен и принизяващ творчеството стремежа към масовизация, характерен за някои български творци, в това число и Вазов. Именно той е една от причините за влошаването на художествената стойност на Вазовите творби според д-р Кръстев. Критикът поддържа тази теза в

критикуващата народния поет обзорна статия „Един поглед върху нашата литература“, подписана под псевдонима Миролубов и поместена в кн.1 от 1903 година. Най-критични се оказват обаче текстовете „За тенденциите и тенденциозната литература“ (1903, кн. 2) и Иван Вазов (беседа в Елена на 17.VIII.1905 г.) (1905, кн. 7). Те отричат всякакви достойнства на Вазовите творбе, като отново най-остра е критиката към драматургията на Патриарха на българската литература. Като нарича поета остарял, редакторът на „Мисъл“ достига до по-далече: предрича му забрава. Доста различна оценка от тази, дадена за Вазов преди "Скитнишки песни“.

II. 4. „Митът“ за родната природа като израз на свободата в поезията на Вазов. Вазовски и славейковски модел за природата

Представата за българската природа, като ключов елемент на националното, е вкоренена в съзнанието на българите почти колкото елементите от традиционната българска култура, с което наподобява един своеобразен мит. Главна заслуга за

изграждането на традиционния образ на родната природа в българското съзнание има Иван Вазов. Именно той в своите произведения превръща красотите на България в символ на националното изобщо. Нещо повече, описанието на природата задължително е свързано със съзерцателност, преклонение, дори своеобразен пантеизъм. Промененото отношение към природата, показано от Пенчо Славейков, представлява именно оспорване и опит за преоценка на „мита“ за родната природа като израз на националния идеал, гордостта и свободата на България. Именно преклонението пред красотата на природата, бидейки причина за общото желание на Вазовия и Славейковия лирически герой, е свързващото звено между иначе така различните им гледни точки. Независимо дали е възприета като храм на националния идеал или като израз на вътрешните преживявания на Аза, природата си остава възпята, пред нея все така се благоговее.

Списък с публикациите, свързани с дисертационния труд:

1. „ Легенди при Царевец“ по страниците на списание „Българска сбирка“ (1906) – В: Национални филологически четения за студенти и докторанти „Благоевград 2019“, УИ на ЮЗУ „Н. Рилски“, Бл., ISSN 2035-0625, с. 207
2. Утвърждаването на Иван Вазов между позитива (списание „Българска сбирка“) и негатива (списание „Мисъл“) – В: Трансформации. 30 години от падането на Берлинската стена. Сборник с доклади от VI интердисциплинарна международна конференция за студенти и докторанти, „Аз-буки“, С., 2020, ISBN 978-619-7065-32-9, с. 180
3. Стихосбирката на Иван Вазов „Скитнишки песни“ (1899 г.) – идеята за граница. Отзвукът на книгата по страниците на периодичния печат – В: Литература, етнос, култура, Бл., 2021, ISBN 978-619-7442-65-6, с. 67
4. „Митът“ за родната природа като израз на свободата в поезията на Вазов.

Вазовски и славейковски модел за природата. Под печат

Участие в конференции извън страната:

1. „Трансформации. 30 години от падането на Берлинската стена“ – VI интердисциплинарна международна конференция за студенти и докторанти, Български културен институт „Дом Витгенщайн“, Виена, 04.12–06.12.2019 г.
2. „Измерения на свободата. Исторически и културни проекции“ – VIII интердисциплинарна международна конференция за студенти и докторанти, Български културен институт „Дом Витгенщайн“, Виена, 23. 02 – 25.02. 2022 г.

Приносни моменти в дисертационния труд

1. Това е първото изследване, което проследява създаването на творческия образ на Иван Вазов по страниците на периодичния печат, като показва редакторските пристрастия на народния поет (в списание „Денница“), но и формирането на патриаршеската осанка по страниците на едно от най-дълго просъществувалите периодични издания: „Българска сбирка“.

2. Дисертацията проследява сложните взаимоотношения между д-р Кръстьо Кръстев и Пенчо Славейков, от една страна, и Иван Вазов, от друга. Разгледани са книжките на списание „Мисъл“ до 1899 година, в които оценката за Патриарха на българската литература е изцяло положителна. В същото време се анализира причината за промяната в отношението към Вазов, като са проследени отрицателните рецензии в списанието, станали емблематични за взаимоотношенията между модернистите и народния поет.

3. Изследването анализира две важни от гледна точка на формиране на образа на

Иван Вазов като значима фигура в литературния живот на България книги: „Легенди при Царевец“ (1910 г.), показваща важния преход от периодика към литература, и „Скитнишки песни“ (1899 г.), оказала се ябълката на раздора между Вазов и кръга „Мисъл“.

4. Изследването може да помогне на учениците от първи и втори гимназиален етап в училище, когато се изучава творчеството на Иван Вазов. Важна в това отношение е съпоставката между вазовския и славейковския модел за пресъздаване на природата, тъй като учениците от 11. клас изучават и темата за природата, с опорни точки стихотворенията „При Рилския манастир“ и „Спи езерото“.